

Az új foglalkoztatási formák és a társadalmi innováció hatása a szociális biztonságra¹

MÉLYPATAKI Gábor*

1. Bevezetés

A szociális biztonság kérdése az utóbbi időben került előtérbe. A szociális biztonság első sorban a stabilitást jelenti. Azt a stabilitást jelenti, melyben az adott állam polgára számíthat arra, hogy az életében bekövetkező bizonyos krízisek esetében az állam segédkezet nyújt számára. A hatályos szabályozásunkban az Alaptörvényben is megjelenik ez a jog a XIX. cikkben. Az idézett cikk szerint Magyarország törekszik arra, hogy minden állampolgárának szociális biztonságot nyújtson bizonyos élethelyzetekben.

Ha tüzetesebben megvizsgáljuk a fenti kitétel, akkor a szociális biztonság szempontjából fontos fogalomhasználat, hogy „törekszik” arra, hogy az állampolgárok részére biztosítsa a szociális biztonságot. A kérdés, hogy mire elég az állami törekvés, illetve, hogy a folyamatosan változó társadalmi viszonyok között ez mire lesz elég. A szociális biztonság kapcsán az állami törekvés már egy legyengített fogalom. Legyengített fogalom abban az értelemben, hogy a korábbi Alkotmány 70/E § szerint az állam biztosítja a megfelelő mértékű szociális biztonságot. A korábbi verzióhoz képest ez egy visszalépést jelent.² Azt azonban gyorsan szükséges hozzá is tennünk, hogy számos nemzetközi kötelezettségvállalás biztosítja a szociális biztonság elvének megmaradását. A védelmi szint nem csökken drasztikusan, de mindenesetre lazít az államot szorító kötelezettségek rendszerén. A szociális biztonságot az állam intézkedései és intézményrendszere alapján biztosítja. Ez utóbbit nevezzük szociális ellátórendszernek. A szociális ellátó rendszer a társadalom keretei között megszervezett összes olyan tevékenység, amelynek rendeltetése, hogy a társadalom tagjai által megtermelt anyagi

¹ A tanulmányban ismertetett kutató munka az EFOP-3.6.1-16-2016-00011 jelű „Fiatalodó és Megújuló Egyetem – Innovatív Tudásváros – a Miskolci Egyetem intelligens szakosodást szolgáló intézményi fejlesztése” projekt részeként – a Széchenyi 2020 keretében – az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

* Egyetemi tanársegéd, Miskolci Egyetem.

² TÉGLÁSI András: A szociális állam „erodálása” vagy megmentése? – avagy a szociális biztonság az új Alaptörvényben, *Jogelméleti Szemle*, 2011/4. <http://jesz.ajk.elte.hu/teglasi48.html> (Letöltés: 2018. 09. 15.)

javak egy részének elvonásából képzett alapból támogatást nyújtsanak azoknak, akik önhibájukon kívül nem tudnak saját megélhetésükről gondoskodni, vagy többletterhet vállalnak magukra. A szociális ellátó rendszer más és más területei felelősek az egyes élethelyzetek kiségitésére.³ A szociális ellátórendszer részét képezi a társadalombiztosítás, a segélyezési szolgáltatások, a családtámogatások és a foglalkoztatáspolitikai eszközök.

Az Alaptörvény felsorolja azokat az élethelyzeteket, melyekben a szociális ellátórendszernek véleménye szerint aktivizálódnia kell. A jogszabály szövege szerint az anyaság, betegség, rokkantság, fogyatékosság, özvegyesség, árvaság és önhibáján kívül bekövetkezett munkanélküliség esetén minden magyar állampolgár törvényben meghatározott támogatásra jogosult. Ezeket a jogokat az egyes szociális jogi törvényekben részletesebben is kifejti a jogalkotó annak megfelelően, hogy milyen típusú szociális ellátás szükséges az adott élethelyzetben.

A szociális biztonság értelmezéséhez azonban szerintem szükséges a munkához és a szabad vállalkozáshoz való jogot is megemlítenünk. Ezt a jogot járulékos feltételként értelmezhetjük ebben a kontextusban. Az Alaptörvény M) cikke is kifejti, hogy Magyarország gazdasága az értékteremtő munkán és a vállalkozás szabadságán alapszik. Véleményem szerint azonban ennek az egyénre levetített értelmezése fontos. Az adott személy megélhetése biztosításának egyik alapja a szabad munkavállalás és a vállalkozás szabadsága. Az állampolgár szabadon megválaszthatja, hogy milyen foglalkozást szeretne űzni, hogy abból a maga és családja anyagi jólétét biztosítsa. A munka, mint tényező azonban áttételesen értelmezendő, hiszen a magyar szociális ellátó rendszerben a biztosítási típusú ellátások a dominánsak. Ezen ellátások igénybe vételének elsődleges feltétele az előzetes biztosítási idő, mely munkaviszonyból és egyéb munkavégzésre irányuló jogviszonyból is származhat. Az ellátások mértékét, összegét az előzetes biztosítási időben megszerzett jövedelem alapozza meg.

A fentiek alapján a szociális biztonság megteremtése állami feladat, de az állampolgár saját jólétének biztosítása az egyén felelőssége az állam által biztosított keretrendszeren belül azzal, hogy az egyes ellátásokra való jogosultságot megszerzi. Azt azonban látnunk kell, hogy ezen állami keretrendszeren belüli viszonyok dinamikusak. Jelen állapotában a keretrendszer az, ami konstans csak. A változás a mindennapjaink része, így a szociális biztonság értelmezése is folyamatosan változik. Jelen helyzetünkben a szociális biztonság megteremtése az állampolgár azon képessége, hogy saját maga és családja megélhetését biztosítja, és az állami keretrendszeren belül az egyes ellátásokra való jogosultságot megszerzi, s ezáltal tagja a kockázatközösségnek. Ha mindezt lefordítjuk hétköznapi nyelvre, akkor azt jelenti, hogy az állampolgárnak olyan foglalkozása van, mely elegendő jövedelemmel jár és a szociális ellátások széles körét igénybe tudja venni. Ha a foglalkoztatás oldaláról közelítjük meg, akkor rendelkezik a napi 8 órás határozatlan idejű munkaviszonnyal. A magyar társadalmi vélekedés szerint csak ez a megoldás, ami a biztos megélhetés garanciája Magyarországon. Ez a vélekedés né-

³ Bővebben ld. RÁCZ Zoltán: A társadalombiztosítási rendszer alkotmányos keretei az alkotmánybíróági határozatok tükrében, *Állam- és Jogtudomány*, 2008/2. 129–149.

míg a hagyományokon alapszik, némileg az új foglalkoztatási formáktól való idegenkedésen, némileg tényleges tapasztalatokon. A foglalkoztatási jogviszonyok és a munkaerőpiac változásai azonban nem ebbe az irányba haladnak. Egyre inkább az új, rugalmasabb foglalkoztatási viszonyok kerülnek előtérbe. Ezek az ún. atipikus munkavégzési formák. Az atipikus munkavégzési formáknak a rugalmasság csak az egyik jellemzője. Ahhoz, hogy ténylegesen is alternatíva legyen, a munkavállalók számára szükséges a biztonság követelményeit is kielégíteni. A *flexicurity* magyar vonatkozásban egy sajátos, országspecifikus szociális és munkaerő-piaci modellt, stratégiát jelent. Ennek egyik eleme a munkajogi szabályozás jellege, amelyben a rugalmasság és a biztonság egyensúlyának elérése a legfontosabb kérdés. Az egyensúly a jogi garanciák olyan mértékű intenzitását jelenti a jogviszonyban, amely a rugalmasságot igénylő munkáltató számára még motiváló az adott jogviszony munkajogi szabályozási keretek között tartására.⁴ Ez a fragmentálódás az elmúlt évek során akkor erősödött meg, amikor egyre jelentősebb szerepet kaptak a Munka törvénykönyvén (továbbiakban: Mt.) kívül szabályozott jogintézmények.

Ezeknek a szerződéses viszonyoknak a változása is befolyásolja a munkaerőpiac változásait. Egyre inkább abba az irányba tartunk, hogy az új munkavégzési formák akadály nélkül érvényesülnek a mindennapi jogviszonyaink részeként. A folyamatos változás kialakítja azokat a keretrendszereket, melyek végül is adaptálódnak. A munkaerőpiacok változásait olyan gazdasági folyamatok is befolyásolják, amelyet a társadalmi innováció foglal magában. A következőekben a társadalmi innováció fogalmát szeretném megvizsgálni az új foglalkoztatási formák viszonylatában, és ezeknek a közös hatását szeretném majd kimutatni a szociális biztonság témakörében.

A kutatás középpontjában a munkaerőpiac változásai állnak. A munkaerőpiac egy folyamatosan változó közeg, melynek mindig valamilyen új élethelyzethez kell hozzáigazítani az eszköztárát. A munkaerőpiaci változásokból a kutatásunk során kettőt vizsgáltunk meg. Az egyik vizsgált jelenség a digitalizáció, a másik pedig a robotizáció. Mindkét változás olyan új helyzeteket teremt majd, amikor az eddigi hagyományos munkaerőpiaci és munkajogi eszközök nem lesznek hatékonyak. A digitalizáció és a robotizáció a két legújabb kihívása a munka világának. Ez a két kihívás azonban részben összefügg. A digitalizáció elsősorban az on-line felületen végzett munkát, a platformmunkát és az applikáció alapú munkavégzést jelenti. A robotizáció esetében pedig arról van szó, hogy az emberek munkájának bizonyos részei kiválthatók robotokkal. A munkajognak és a foglalkoztatásnak két külön útvjáról beszélünk, melyek akár ott is összeérhetnek, hogy a robotok miatt munkáját veszített munkavállaló a gig-economy szereplőjeként fog, vagy kell megjelennie. Mindkét téma jelentőséggel bír a jövő tekintetében. Ezek a tényezők fogják meghatározni a ma és a holnap munkaerőpiacát is.

⁴ JAKAB Nóra: Gondolatok a rugalmasság és biztonság egyensúlyáról Prugberger Tamás 80. születésnapja alkalmából, *Miskolci Jogi Szemle*, 2017/2. különszám, 217.; MÁTÉ Dávid Adrián: A munkaidő szervezése és a munkamorál összefüggései. *Miskolci Jogtudó*-2018/1. 3.; JAKAB Nóra – TÓTH Hilda: Flexicurity in Hungary from the more Vulnerable Party's Point of View. In: 5th International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts SGEM 2018. STEF92 Technology Ltd. *Modern Science, Political Sciences, Law, Finance, International Relations*, Issue 1.1. 2018. 153–160.

Ezek a munkaerőpiaci változások pedig kihatással lesznek a szociális ellátórendszer finanszírozására és az ellátások igénybevételére.

2. Társadalmi innováció és a munkaerőpiaci változások

Az innovációt elsősorban a gazdaság, a technika, technológia, szervezés stb. területein szokás értelmezni. Az innovációt elsődlegesen gazdasági hatásaival hozzák összefüggésbe.⁵ Az innovációt meghatározó jellemzők is elsősorban ezekhez a területekhez kötődnek:

- Újdonság, viszonylagos újdonság, eredeti vagy származtatott megoldás, a tényezők új kombinációjának felismerése, kidolgozása, létrehozása.
- A felismerések hasznosítása.
- Mindezek következtében javuló eredmény, hatékonyság, jólét, vagy más mérhető, értékelhető és fenntartható kedvező hatás, azaz fejlődés.⁶

Az innováció fogalmát azonban ki lehet terjeszteni azokra az életviszonyokra, amelyek a mindennapi társadalomban megvalósulnak. Újítások, vagy új és hatékony megoldások keresése nem csak a műszaki tudományok sajátja, hanem a társadalom szintjén is jelentkező igény. A társadalmi innováció fogalmának nincs egységes definíciója. Az egyes értelmezési keretek közötti különbségek a jólét értelmezésénél, illetve a társadalmi problémákra adott újszerű megoldásoknál találhatók.⁷ Abban azonban a legtöbb elmélet egyetért, hogy a társadalom működésének és létének a megújítása a cél és az érintettek jólétének a növelése az egyes társadalmi viszonyok között.⁸

A fentiek alapján az egyik legáltalánosabban elfogadott fogalommeghatározás szerint a társadalmi innováció új vagy újszerű válaszokat ad egy közösség problémáira azzal a céllal, hogy növelje a közösség jólétét.⁹ A társadalmi innováció éppen ezért a támogatandó egyén és csoport oldaláról fogható meg. Egyrészt az emberek régi típusú és folyamatosan felmerülő problémáira keres a társadalmi innováció új vagy újszerű megoldásokat, másrészt pedig az új élethelyzetekre keresnek megoldásokat. Az új élethelyzetek sem minden alapot nélkülözően jelentkeznek, hanem mindig egy klasszikus élethelyzetből fejlődnek ki.

⁵ ANGYAL Ádám: Az innováció társadalmi kockázatai. In: LIPTÁK Katalin (szerk.): *Mérleg és kihívások – Konferenciakiadvány*. Miskolc, 2005. 136.

⁶ Uo.

⁷ KOCSISZKY György – VERESNÉ SOMOS Mariann – BALATON Károly: A társadalmi innováció vizsgálatának tapasztalatai és fejlesztési lehetőségei. *Vezetéstudomány*, 2017/6–7. 16.

⁸ ANGYAL i. m. 137.

⁹ KOCSISZKY–VERESNÉ SOMOS–BALATON i. m. 16.

3. A digitalizáció hatása – a *gig economy* (gig gazdaság) foglalkoztatási formái

Az on-line tér a lehetőségek tárházát nyújtja a felhasználók számára. Mára olyan platformmá változott, melyen a szolgáltatások széles köre gazdát cserél. Ezen szolgáltatások közé tartozik a munkaerő is. A megváltozott társadalmi és fogyasztói igények olyan munkavégzési folyamatokat alkottak meg, melyeknek elsődleges terepe a digitális világ. Most még egyelőre a klasszikus munkavégzési formák teljesülnek nagyobb mértékben Európa szerte, de már korántsem olyan jelentős mértékben, mint a korábbiakban. Ennek oka, hogy a kelet-európai államokban nem terjedtek jelentős mértékben ezek a munkavégzési formák.¹⁰ Ezzel párhuzamosan azonban elmondható, hogy egy folyamatos növekedés tapasztalható azon munkavállalási szegmensekben, amelyek kapcsolódnak a digitalizációhoz. Ebben a megváltozott környezetben a klasszikus munkavégzés feltételei nem érvényesíthetők. A legfontosabb jellemzőiben eltér az ún. ‘gig gazdaság’ a klasszikus munkaerőpiaci megoldásoktól. Leginkább a használt eszközökben, a munkaidőben és a rendszerességben vannak eltérések. Ezek alapján a gig gazdaságban megvalósuló munkaviszonyok számos esetben egyszeri (alkalmi) munkavégzést jelent a saját maga fenntartása érdekében. Itt elsősorban önfoglalkoztatókról és szabadúszókról beszélünk, akik egy adott feladatra szerződnek. Sokszor specialisták vagy kreatív szektorban dolgozó személyek, akik ezeken a módokon vállalnak munkát.¹¹ A társadalmi innováció fogalmából kiindulva a gig gazdaság által lehetővé tett munkavállalási formát tekinthetjük olyan megoldásnak, mely újszerű válaszokat ad a munkaerőpiac kihívásaira. Ezek a foglalkoztatási formák elsősorban az Y generáció esetében válhatnak (válnak) igen népszerűvé, hiszen ők a mindennapjaik jelentős részét is az on-line felületeken töltik. A gig gazdaság egyik kulcs momentuma a *sharing*, a megosztás.¹² Ennek a lényege, hogy kihasználatlan erőforrásokat új módon kell felhasználni. Ez az új mód pedig valamilyen szolgáltatás nyújtásán keresztül valósul meg, amely az on-line piactéren kerül értékesítésre. A szolgáltatások egyik része az ún. *crowdwork*, a másik része pedig az applikáción keresztüli munkavégzés.

3.1. A *crowdwork*

A ‘*crowdwork*’ jelenti azt a munkát, amelyet a *crowdsourcing* keretében fejtenek ki. A *crowdsourcing* azt a tevékenységet fedi le, mikor egy vállalkozás vagy szervezet egy addig az alkalmazottai által ellátott funkciót kiszervez egy előre nem pontosan definiált (jellemzően nagy) csoportnak egy nyílt

¹⁰ TÓTH Hilda: A munkajog új kihívásai: a „GIG” gazdaság munkavállalói csoportjai. In: SZIKORA Veronika – TÖRÖK Éva (szerk.): Ünnepi tanulmányok Csécsy György 65. születésnapja tiszteletére. II. k. Debrecen, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2017. 381.

¹¹ Malcolm SARGEANT: The Gig Economy and the Future of Work. *E-Journal of International and Comparative Labour Studies*, 2017/2. 2.

¹² RÁCZ Ildikó: Munkavállaló vagy nem munkavállaló? A gig-economy főbb munkajogi dilemmái. *Pécsi Munkajogi Közlemények*, 2017/1. 82.

felhívás formájában.¹³ Persze ebben a formában az egyéni munkavégzésnek sincs akadálya, de sokkal jellemzőbb a csoportos munkavégzés. Ebben a megoldásban a munkavégzési folyamatok végig az on-line térben történnek, beleértve az eredmény átadást is. Ebben az esetben a *sharing* a munkafolyamatok megosztását jelenti olyan emberekkel, akikkel a megrendelő soha nem is fog találkozni, de a kialakított kapcsolatrendszer ezt nem is indokolja.¹⁴ A cél a feladatok gyors és hatékony elvégzése. A felek ráadásul kilépnek saját lokális zónájukból a virtuális térbe, így a munkaerőpiac kiszélesedik előttük és szükséges, hogy meghaladják a lokális szintet. Tipikusan olyan munkákat és munkaköröket lehet ellátni *crowd work* keretében melyek szellemi és alkotói tevékenységek. Fordítási feladatok egyre több esetben tartoznak ide, vagy az Istock fotók értékesítése.

3.2. *Applikáció alapú munkavégzés*

A gig gazdaság másik jelentős foglalkoztatási platformja az applikáció alapú munkavégzés. Ebben az esetben általában a hagyományos értelemben vett munkavégzés történik. A digitális piactérnek a megrendelő és a szolgáltatás nyújtója közötti üzlet lebonyolításában van jelentős szerepe. Ebben a vonatkozásban kerül előtérbe a *sharing* már korábban említett értelmezése, amely az eszközök optimális kihasználtságát veszi alapul. Az applikációkon keresztül számtalan szolgáltatás megrendelhető a taxin keresztül az étel kiszállításig. Ebben az újítás, hogy az on-line platformok az applikáción keresztül összekapcsolják a keresletet és a kínálatot. Közelebb hozza egymáshoz a piaci szereplőket. Számtalan nagy cég nyugszik ma már ilyen alapokon több ezres, vagy akár milliós felhasználói csoporttal.¹⁵

Az applikáció alapú munkavégzés jelentős mértékű szabadságot is jelent a munkát vállalók számára, hiszen segíti olyan személyeknek a becsatlakozását a munkaerőpiacra, akik lehet, hogy másképp nem lettek volna tagjai. Mindamelllett, hogy képes eddig inaktív rétegeket is megszólítani, mindenképpen szükséges kiemelni a hozzá kapcsolódó rugalmasságot. Az applikációkon való kapcsolat-tartás feltételez egy újfajta kommunikációs gyakorlatot is. Az applikáció alapú munkavégzés így nem csak a munkavállalás területén, hanem a kommunikáció területén is új megoldásokat használ. Az új megoldásnak természetesen vannak előnyei és hátrányai is.

Előnyként könyvelhetjük el a rugalmasságot, mely a mai munkaerőpiaci helyzetben rendkívül fontos. Hozzá kell tennünk, hogy a rugalmasság önmagában nem elegendő. Az innováció mindig akkor lesz teljes ezekben a jogviszonyokban, ha a biztonság is szerepet kap a relációkban. A biztonság itt első

¹³ TÓTH (2017) i. m. 386.

¹⁴ TÓTH Hilda: A változó munkajogi környezet hatása az innovációra. *Miskolci Jogi Szemle*, 2018/2.

¹⁵ A legismertebb világcég az UBER cégcsoportja, amely szervezett módon személyszállítással foglalkozik. Mindezt úgy, hogy a cég hivatalosan bejegyzett tevékenységi köre informatikai szolgáltató. Ezt az ellentmondást próbálja feloldani a cég azzal az általános érveléssel, hogy ő csak a felületet biztosítja ahhoz, hogy a felek egymásra találjanak.

sorban a munkavállaló biztonságát jelenti. Az új megoldások ugyanis a munkajog területén a polgári jogi ügyletek irányába eltolt ügyleteket jelentik. Itt még csak utalok rá és a későbbiekben ismertetem részletesebben, hogy minden innovációnak vannak vesztesei, akiket minimum kompenzálni szükséges. Az új rugalmas foglalkoztatási formák esetében az innováció háttérében mindig figyelembe kell venni, hogy a munkavállaló a jogait is megfelelően gyakorolni tudja, tehát érvényesíteni tudja a biztonsági szabályokat is.¹⁶ Az ilyen jellegű munkavégzés bizonyos esetekben magasabb kereseti lehetőséget biztosít a szolgáltatást nyújtó fél számára. Ehhez azonban némi szerencse is kell, illetve ez kevesek kiváltsága. Jellemzője ezeknek a munkavégzési formáknak a nagyon alacsony bérezés. Finanziális téren az ezen a területen dolgozó ún. digitális nomádok több okból is jelentős mértékben kiszolgáltatottak.¹⁷ A digitális platformok sokszor on-line cukorka boltokként üzemelnek, mivel olyan alacsonyan tartják a munkát végzőknek járó díjazást, mely nem éri el a minimálbér összegét sem az esetek többségében.¹⁸ Ez utóbbi összefügg azzal, hogy alacsony költségekkel tud számolni az üzemeltető.

Az előnyök kontextusában már néhány negatív hatást is megvizsgáltunk, de közel sem az összeset. Az egyik további kérdés a felelősség vizsgálata. Az egyéni vállalkozóhoz hasonlóan a kárviselés teljes egészében a foglalkoztatottnál marad. A szolgáltatás nyújtója a kárait maga fogja viselni.

3.3. A szociális biztonság és a gig economy kapcsolata

A témánk szempontjából egy további fontos momentum, hogy a szociális biztonsággal kapcsolatos költségek kiadásai kizárólag a munkavállalót terhelik, ha a munkavállaló élethelyzetében bekövetkezett zavar, vagy változás miatt nem képes dolgozni. Ez némileg válasz arra a kérdésre, hogy az új foglalkoztatási formák vonatkozásában a szolgáltatás nyújtója, hogyan lesz majd jogosult egyes szociális vagy társadalombiztosítási ellátásokra. Ez a felvetés abból indul ki, hogy a gig gazdaság keretében megvalósuló foglalkoztatás nem visel magán munkajogi jelleget. Ez a nézőpont fakad abból, hogy az applikációkat üzemeltető cégek állításai szerint ők csak a platformot biztosítják, ahol a két fél találkozhat, ráadásul mint informatikai szolgáltatást végző céggé kerültek bejegyzésre. Ha szociális ellátásokhoz való hozzáférést a fentiek alapján összetesszük a gig gazdaság azon jellemzőjével, hogy tipikusan alkalmi munkavégzés történik, az aggodalomra adhat okot. Ezen koncepció alapján a jövőben számtalan olyan munkavégző lehet majd, akinek a társadalombiztosítási státusza bizonytalan, és sokan nem vállalhatnak jogosulttá. Az eddig elemzett új foglalkoztatási forma ugyan társadalmi

¹⁶ JAKAB (2017a) i. m. 214.; JAKAB Nóra: Systematic thinking on employee status, *Lex et Scientia* 2018/2.; a védelmi szintek változásairól ld. hozzá még: JAKAB Nóra – SZEKERES Bernadett: A személyi és/vagy gazdasági függésben munkavégzőkre vonatkozó felelősségi szabályok a német és magyar jogban. *Publicationes Universitatis Miskolciensis Series Juridica et Politica*, 2017/XXXV. 266–284.

¹⁷ Esettanulmányokon keresztül ld. részletesebben: Beverly Yuen THOMPSON: Digital Nomads: Employment in the online gig economy. *GLOCALISM – Journal of the culture, politics and innovations*, 2018/1. 13.

¹⁸ Bernd WAAS – Wilma B. LIEBMAN – Andrew LYUBARSKY – Katsutoshi KEZUKA: *Crowdwork – A Comparative Law Perspectiv*. Frankfurt am Main, Bund Verlag, 2017. 257.

innovációt jelent a munkaerőpiacon, de a szociális biztonság esetében negatív hatásokkal bír majd. A társadalombiztosítási szabályok nem fogják tudni követni ugyanolyan ütemben a változásokat, mint a foglalkoztatási körülmények változásai. Mindezek mellé pedig, ahogy említettük, a szolgáltatás nyújtója minden veszélyt maga visel. Az állam nem fog segítséget nyújtani olyan formában a számára, mint egy munkavállaló esetében tenné.

Az alkalmi munkavállalásból fakad egy másik probléma is. A rendszertelen jövedelemmel nehéz annak a kockázatközösségnek a teljesértékű tagjává válni, melyből az ellátások és a különböző egészségügyi ellátások nyújtása történik. De ha nem csak rövid távon, hanem hosszabb távon is vizsgáljuk ezeknek a foglalkoztatottaknak a helyzetét, az sem kecsegtet túl sok jóval. Már csak azért sem, mivel az életvégi ellátások is előzetes biztosítási időhöz kötött ellátási formák. Vállalkozóként, vagy önfoglalkoztatóként ugyan a biztosított kategóriába tartoznak a vizsgált személyek, de a jövedelmek rendszertelensége és a sorozatos alkalmi munkák okán szinte lehetetlennek tűnik olyan ellátásokra való jogosultságok megszerzése, mint a nyugdíj. A rövidebb előzetes időhöz kötött ellátások megszerzésére sokkal több esélyük van, de ha a szociális biztonsági rendszerek nem követik le a változásokat, hatalmas szakadékok lesznek a klasszikus értelemben vett munkavállalók és az új foglalkoztatási formákat választó munkát végzők között.

A problémát, még ha csak közvetett módon is, de érzékeli a jogalkotás is. A vizsgált új munkavégzési formák ugyanis számos kérdést felvetnek. Az egyik ilyen kérdés, hogy ténylegesen csak önfoglalkoztatói formában képzelhető-e el egy applikáción keresztüli munkavégzés? A szolgáltató informatikai cég tényleg csak a platformot adja? A válasz erre elég összetett. Egyrészt érdemes megvizsgálni az egyes szolgáltatók követelményrendszerét, hogy kikkel szeretnének együtt dolgozni. Tóth Hilda a korábban idézett alapos elemző tanulmányában bemutat néhány olyan applikációt üzemeltető céget, melyek munkáltatókhoz hasonló módon határozzák meg meghatározzák a foglalkoztatási feltételeket.¹⁹ Ezekben az esetekben joggal merül fel a kérdés, hogy akkor milyen típusú jogviszony is van az applikációt üzemeltető cég és a szolgáltatást nyújtó foglalkoztatott között? A kérdésre adott válasznak komoly kihatásai vannak arra is, hogy a szociális biztonsághoz való jogát, hogyan tudja gyakorolni. Ha ugyanis az applikációt biztosító cég munkáltatónak minősül, akkor onnantól kezdve másképp szükséges értelmezni a foglalkoztatott és az on-line platform működtetőjének kapcsolatrendszerét. A helyzet tisztázásában az Európai Unió Bíróságának a C-434/15. számú Asociación Profesional Elite Taxi kontra Uber Systems SpainSL ügye segít.²⁰ A vizsgált ügyben a jogi kérdés az volt, hogy az Uber által nyújtott szolgáltatások közlekedési szolgáltatásoknak, az információs társadalommal összefüggő szolgáltatásoknak, vagy e két szolgáltatástípus kombinációjának tekintendők-e. „Valójában mi is az Uber? Egy taxivállalat? Vagy csak egy olyan elektronikus platform, amely lehetővé teszi a más

¹⁹ TÓTH (2017) i. m. 386.

²⁰ Az ügy teljes elemzését ld. GYULAVÁRI Tamás: Az Európai Bíróság és a gordiuszi csomó: az Uber applikáció vagy taxitársaság? *Munkajog*, 2018/3. 8–12.; JEREMIAS PRASSL: Uber: the Future of Work... Or Just Another Taxi Company? <https://www.law.ox.ac.uk/business-law-blog/blog/2017/05/uber-future-work...-or-just-another-taxi-company>, (2018. 09. 23.)

által nyújtott közlekedési szolgáltatás megtalálását, lefoglalását és kifizetését?” A Curia szerint az Uber tehát nem egyszerű közvetítő az alkalmilag közlekedési szolgáltatás nyújtására kész sofőrök és az ilyen szolgáltatást kereső utasok között. Éppen ellenkezőleg: az Uber a városi közlekedési szolgáltatások valódi szervezője és üzemeltetője azokban a városokban, ahol jelen van. Az utas és a sofőr összekapcsolására irányuló szolgáltatás tehát se nem önálló, se nem elsődleges jellegű a közlekedési szolgáltatáshoz képest, ezért nem minősíthető „információs társadalommal összefüggő szolgáltatásnak”.²¹ Az ítélet munkajogi kihatása, hogy amennyiben az Uber sofőrök munkája munkaviszony keretében valósul meg, akkor ugyan applikáció alapú a munkavégzés, de a normál munkavállalóhoz hasonló védelmi szint elérésére sokkal nagyobb esélye van a foglalkoztatottnak. Az ítélet hivatkozási alap lehet minden ehhez hasonló ügyben majd természetesen a foglalkoztatási szabályok módosítása nélkül. Az ítélet nyomán nem változott meg a munkajogi környezet. Az ítélet elsődleges megállapításai a versenyszférához tartoznak.

4. Robotizáció mint a foglalkoztatás területén megvalósuló társadalmi innováció

A robotok munkába állításának a gondolata nem újkeletű dolog. Kezdetekben csak a sci-fi regényekben, majd egyre inkább a gyakorlatban megvalósuló dologról beszélünk. A robot tömeges alkalmazása nincs messze. Az egyes gyárak gyártósorai mellett már most is dolgozik robot-munkaerő. Hogy mennyire a mindennapjaink része, azt jól mutatja az a hír is, hogy Győrben az egyik étterem robotpincért állított munkába. A tulajdonos egyrészt a munkaerő-hiány okán fektetett be egy ilyen eszközbe, de tervezi több robot szolgálatba állítását is.²² Annak ellenére, hogy a robotok alkalmazásának gondolata nem új, attól még a társadalmi innováció körébe tartozik, az emberi munkaerő gépekkel való helyettesítésének egy új állomását jelenti. A robotok alkalmazásának már nem csak az az indoka, hogy segítse az emberi munkát, vagy szimplán csak feladatokat vegyen át. A robotika alkalmazásának új eleme Hajdu József szerint az egyes ágazatokban jelentkező munkaerőhiány pótlása.²³ A robotok alkalmazásával ráadásul olcsóbb alternatívát találnak a kiesett munkaerő helyére.²⁴ Nem az a kérdés, hogy fognak-e robotokat alkalmazni, hanem az, hogy milyen mértékben. Egyes felmérések szerint a robotok a magyar munkavállalók 12%-át már most is ki tudnák váltani.²⁵ Egyes hírek szerint van olyan kínai cég, amely 60 robottal váltotta ki 650 munkavállaló munkahelyét.²⁶

²¹ Főtanácsnoki indítvány 71.

²² Robotpincér viszi ki az ételt egy győri kinaiban. https://hvg.hu/kkv/20180912_Robotpincer_viszi_ki_az_etelt_egy_gyori_kinaiban, (2018. 09. 23.)

²³ HAJDU József: A munkavégzés jövője: A robotika forradalmának hatása a munkaerőpiacra. In: GELLÉN Klára (szerk.): *Jog, innováció, versenyképesség*. Budapest, Wolters Kluwer, 51.

²⁴ Kis Miklós: A jövő osztályharca. <http://ujgyenloseg.hu/a-jovo-osztalyharca/> (2018. 09. 23.)

²⁵ HAJDU i. m. 52.

²⁶ MEIXNER Zoltán: Digitális hejehuja! És az állásunkkal mi lesz? <http://ujgyenloseg.hu/digitalis-hejehuja-es-az-allasunkkal-mi-lesz-2/> (2018. 09. 23.)

Ahogy a korábbi fejezetben a gig gazdaság esetében is szükséges volt a társadalmi innováció hátterének a vizsgálata. A társadalmi innováció körében végzett vizsgálat esetében szükséges volt megvizsgálnom annak a negatív hatásait és kapcsolatát a szociális biztonsághoz való joggal. A robotizációnak az előnye és a hátránya is épp az, hogy emberi munkaerőt szabadít fel. Előnyként azért is hivatkozhatunk rá, mert nem csak az ember általános kiváltása a cél, hanem a hiányzó munkaerő pótlása. A robotizáció tömegessé válása viszont kihatással lesz a munkaerőpiacra. A robotok fenntartási és üzemeltetési költsége alacsonyabb, mint egy átlagos munkásra fordított összeg. A robotok alkalmazása elsősorban a szalag melletti munkavégzést veheti át.²⁷ A szakmai vita nem arról megy, hogy kiváltásra kerül-e bizonyos esetekben az emberi munkaerő, hanem hogy milyen mértékben. Ezt a szakmai vitát árnyalja az Európai Parlament Bizottságnak szóló ajánlása a robotikára vonatkozó polgári jogi szabályokról. Az ajánlás bevezetőjének I, J, K pontjai foglalkoznak a munkaerőpiaci hatásokkal. A fentiekhez hasonlóan az idézett dokumentum is elismeri, hogy mivel a robotika ugyan vitathatatlan előnyöket kínál, alkalmazása azonban átalakíthatja a munkaerőpiacot és szükségessé teheti az oktatási, a foglalkoztatási és a szociális politikák jövőjének megfelelő átgondolását. Ehhez a gondolathoz kapcsolja hozzá azokat a munkaerőpiaci előnyöket és hátrányokat, amelyek valószínűleg jelentkezni fognak, illetve már jelentkeztek. Előnyként tekint a dokumentum arra, hogy a munkavállalók akár kreatívabb területeken is tudnak dolgozni a jövőben a monoton munkájuk helyett. Az ajánlás szerint a robotok széles körben elterjedt használata nem feltétlenül vezet automatikusan a munkaerő felváltásához, de a munkaerő-igényes ágazatokban az alacsonyabb képzettséget igénylő munkák valószínűleg jobban ki lesznek téve az automatizálás veszélyének, mivel ez a trend termelési folyamatokat hozhat vissza az Unióba. A kutatások kimutatták, hogy a foglalkoztatás jelentősen gyorsabban nő a számítógépeket nagyobb mértékben használó foglalkozások körében, mivel a munkák automatizálása lehetőséget teremt arra, hogy a monoton munkát végző emberek kreatívabb és értelmesebb feladatok végzésére álljanak át. Ennek megfelelő megvalósítása akkor történhet meg, ha a kormány megfelelő módon ruház be. Az automatizálás a kormányoktól az oktatásba való beruházásokat és egyéb reformokat igényel annak érdekében, hogy egyre inkább azoknak a készségeknek a kifejlesztése kerüljön előtérbe, amelyekre a holnap munkavállalóinak szükségük lesz majd.

Az ajánlás persze látja a veszélyeket is. Mivel a robotika és a mesterséges intelligencia fejlődése azt eredményezheti, hogy a jelenleg emberek által végzett munka jelentős részét robotok vehetik át. Eközben teljes mértékben nem pótlódnak az elvesztett munkahelyek, ami aggodalmakat vet fel a foglalkoztatás jövőjét és a szociális jóléti és biztonsági rendszerek életképességét, valamint a nyugdíjjárulékok folyamatos különbözetét érintően. Amennyiben az adózás továbbra is a jelenlegi alapon működik, és növekedhet a javak és a befolyás megoszlása terén fennálló egyenlőtlenség, akkor a társadalmi kohézió és a jólét megőrzése érdekében meg kell vizsgálni annak lehetőségét, hogy a robot

²⁷ Rettegetnek a szalag mellett dolgozó munkások az Epson új robotjától. <https://sg.hu/cikkek/it-tech/131928/rettegetnek-a-szalag-mellett-dolgozo-munkasok-az-epson-uj-robotjato> (2018. 09. 24.)

által elvégzett munka után adót vessenek ki, vagy a robot használatát és fenntartását díjfizetéshez kös-
sék, azon munkavállalók támogatásának és átképzésének finanszírozásával összefüggésben, akiknek
foglalkoztatása csökkent vagy megszűnt.

4.1. A robotizáció és a szociális biztonság kapcsolata

Az ajánlás fent idézett szövege is mutatja, hogy a szociális biztonsági rendszerek fenntartására jelen-
tős kihatással lesz a robotok tömeges munkába állítása. A tanulmány korábbi részében idézett adat
szerint a robotok a magyar munkaerő 12%-át már most képesek lennének kiváltani. Itt elsősorban
az összeszerelő iparban foglalkoztatottak munkája van veszélyben. Ha a tendenciát általánosságban
nézzük, akkor elmondható, hogy a munkaerőpiaci változás nem csak abban fog megvalósulni, hogy
foglalkozások tűnek el és munkahelyek szűnnek meg, hanem új foglalkozások jönnek létre, új mun-
kakörök. Az alapvető kérdés azonban, hogy a munkavállalók esetében az átmeneti időszakokban
hogyan fog megvalósulni a szociális biztonsághoz való joga? Hogyan lesz jogosult ellátásokra az a
munkás, akinek a jogviszonya a gépek munkába állítása miatt szűnik meg? Ahhoz, hogy az elbo-
csájtott munkás újra a munkaerőpiac aktív szereplője legyen, új tudáselemekkel kell gazdagodjon.
Ezen új tudáselemek birtokában tud újra munkába állni, és az állami kockázatközösségi rendszerben
részt venni. Természetesen a megoldás kidolgozása nem csak az állam, hanem az érintett felek, a
munkáltató és a munkavállalók feladata is. Itt fognak felértékelődni igazán olyan jogintézmények és
megoldások, mint az *outplacement*²⁸ és a CSR.²⁹

Az *outplacement* és a CSR keretében megvalósuló szociális intézkedéseket elsősorban a munkál-
tatóknak kell meglépnie. Azonban az állam sem maradhat tétlen, mivel szükséges lesz a szociális
ellátórendszerét újra gondolni. A jelenlegi rendszerben, sarkítva és leegyszerűsítve a folyamatokat,
a munkavállalók és a munkáltatók finanszírozzák a szociális ellátórendszer egy részét, és ehhez tesz
hozzá az állam. A robotizáció miatt munkáját veszített munkavállaló kiesik a rendszer finanszíro-
zásából, mivel őt kell valamilyen formán segíteni. A munkáltató a kieső munkavállalónak nem fizet
bért, így ezek a járulékok is kiesnek, így az állam maradna a rendszer egyedüli finanszírozója. Ez
pedig a védelmi szint jelentős mértékű csökkenésével járna együtt. Az Európai Parlament korábban
idézett ajánlásában megfogalmazódik az igény arra, hogy a munkáltatók a robotok foglalkoztatása
esetén is járuljanak hozzá a rendszer fenntartásához. A következmények most még nem határozhatók
meg egyértelműen. A skála egyik végpontja az, hogy mindenkinek jobb lesz, a másik pedig a töme-

²⁸ HENCZI Lajos: Outplacement, mint szociális gyakorlóterep. *Munkaügyi Szemle*, 2002/5. 21–25.; HIEZL Tamás: Az outplacement mint humánpolitikai eszköz. *Munkaügyi Szemle*, 2000/6. 14–17.

²⁹ HORVÁTH Dóra Diána: The Connection Between Innovation and Corporate Social Responsibility. In: GADÓCZINÉ FEKETE Éva (szerk.) *Doktoranduszok Fóruma: Gazdaságtudományi Kar szekciókiadványa*. 2016. 18–23.; SZEGEDI Krisztina – MÉLYPATAKI Gábor: A vállalati társadalmi felelősségvállalás (CSR) és a jog kapcsolata. *Miskolci Jogi Szemle*, 2016/1. 51–70.

ges munkanélküliség.³⁰ Bármilyen formában is valósul meg, sok munkavállaló sorsát fogja érinteni. Ezzel kapcsolatosan merült fel az az ötlet tudományos és üzleti körökben is, hogy a robotizáció negatív szociálpolitikai hatásait a feltétel nélküli alapjövedelem³¹ bevezetésével lehetne kompenzálni.³² A feltétel nélküli alapjövedelem egy sajátos juttatási formaként jelentkezik a legáltalánosabban, amelyből mindenki egyformán részesül alanyi jogon. A feltétel nélküli alapjövedelem folyamatos viták kereszttüzeiben áll. A feltétel nélküli alapjövedelem egy egyéneknek egyetemlegesen és feltétel nélkül fizetett rendszeres jövedelmet jelent, mely függetlenül a többiektől, olyan jövedelemforrás, amely egy egyszerű ötletnek tűnik a szociális biztonság megvalósítása érdekében. Nincs egységes fogalma, az egyes definíciók gyakran a különböző ötletek gyűjteménye, ellentmondásos célokkal. Az alapjövedelem (teljes vagy részleges) összege, a finanszírozására kitalált adómodell (költségvetés-semleges vs. redisztributív) és az új szociális szabályok mentén lecserélhető társadalombiztosítási szabályok végső soron meghatározzák annak hatásait is.³³ A gondolat pártolói nem egyszerű munkabéreként határozzák meg a feltétel nélküli alapjövedelem formájában megkapott rendszeres havi összeget, hanem szociális ellátásként is. Ez az az eleme, ami valamilyen szinten vonzóvá teszi. Jól szemlélteti ezt a felfogást egy magyar kísérlet, amelyben a LÉT csoport megfogalmazta, hogyan lehetne magyar viszonyokra adaptálni a feltétel nélküli alapjövedelmet. A koncepció kidolgozói abból a feltevésből indulnak ki, hogy a magyar rendszerben a feltétel nélküli alapjövedelem bevezetésével a segélyezési tételek és szociális ellátások egy jelentős része szükségtelenné válik. A tanulmányban a szerzők ki is jelentik, hogy a gyermekeknek járó, az alapösszeg felét kitevő, de a családi pótléknál nagyobb alapjövedelem miatt, ugyancsak megszűntetnék a családi pótlékot, a családi adókedvezményt és számos egyéb gyermekellátást is. A várandós édesanyák másfélszeres összeget kapnának, szintén megszüntetve az ennél kisebb összegű juttatásaikat. Kevés számú, célzott pénzbeli juttatást hagyna meg a rendszer. Első sorban azokat az ellátásokat tartaná meg a rendszer, amelyek a krízisek feloldására, illetve sajátos problémák enyhítésére szolgálnak.³⁴ Ez utóbbi ellátások esetében vizsgálati tesztek vezetnének be, ami lényegében feltételhez kötné az alapon felüli juttatásokat. Ha mindezeket az elgondolásokat átvetítjük a robotizáció témakörére, akkor látható, hogy ezzel a jövedelemmel egy új fajta szociális védőháló kialakítását tervezik. A robotok miatt elbocsátott munkavállalónak nem kellene aggódnia a megélhetése okán, hiszen az átmeneti időszakban is lesz jövedelme, amíg újra aktív szereplője lesz a munkaerőpiacnak.

³⁰ Ville-Veikko PULKKA: A free lunch with robots – can a basic income stabilise the digital economy? *Transfer*, 2017/3. 296.

³¹ A feltétel nélküli alapjövedelem: „Az alapjövedelem olyan jövedelem, amelyet egy politikai közösség valamennyi tagja számára egyéni alapon biztosít, anyagi helyzetétől függetlenül és munkakötelezettség nélkül.” Ld. ennél részletesebben: PARIJ’S: Alapjövedelem: egy egyszerű és erőteljes gondolat a huszonegyedik század számára. *Esély*, 2010/5.

³² Benjamin KENTISH: Richard Branson calls for universal basic income because robots are taking people’s jobs. <https://www.independent.co.uk/news/business/news/richard-branson-universal-basic-income-robots-taking-jobs-automation-threat-a7993006.html> (2018. 09. 24.)

³³ PULKKA i. m. 301.

³⁴ “LÉT” 17. old.

5. Összegzés az élethosszig tartó tanulás tükrében

Annyi bizonyos, hogy a szociális biztonsághoz való jog jelentése és tartalma változni fog. Hogy milyen módon, azt pontosan nem lehet megmondani, hiszen ez egy olyan folyamat eredménye lesz, melynek a kifutását még nem látjuk. Hogy a feltétel nélküli alapjövedelem lesz-e a jövő vagy más, nem tudni. A feltétel nélküli alapjövedelemmel kapcsolatos kutatások mikro szintűek, de ezek eredményei nem adaptálhatók össztársadalmi viszonyokra még.³⁵ A szociális biztonság egy komplex jogintézmény, melyre a társadalom és különösen a munkaerőpiaci változások is hatással vannak. Ennek megfelelően a foglalkoztatási szektorban megjelenő társadalmi innováció kihatással lesz a munkaerőpiaci változásokra. Az új foglalkoztatási formák más és más kihívások elé állítják majd az egyéneket és a társadalmakat. Egyszerre fogja éreztetni a hatását a gig munkavégzés és a robotizáció is, és átalakulásra kényszerítik a szociális ellátórendszert. A folytonosságot a szociális biztonsághoz való jog fenntartásában az élethosszig tartó tanulás jelenti. Az tud aktív maradni a munkaerőpiacon és folyamatosan biztosítani magának a szociális biztonságot, aki folyamatosan alkalmazkodik a helyzethez és rendelkezik a megfelelő tudással és kompetenciákkal.³⁶ Ennek kiemelése pedig azért is fontos, mert az eddig elemzett irányvonalak mellett meg kell említeni, hogy a humán tőke központi szerepet kap napjaink munkajogi gondolkodásában, s ennek egyik fő pillérére, az egész életen át tartó tanulásra is fokozott figyelmet érdemes szentelni. Az élethosszig tartó tanulás támogatása az egyik kulcs ahhoz, hogy a munkavállalók a szociális biztonsághoz való jog fogalmának változása mellett is megőrizzék jogosultságaikat. Ehhez a munkáltatónak és az államnak támogatónak kell fellépnie a tanulás támogatása kapcsán, a munkavállalónak pedig befogadónak. A folyamatos korszerű tudás az, mely ha nem is oldja meg a felvázolt problémákat, de könnyebbé teszi azok áthidalását, és talán a veszteségek minimalizálásában is jelentős szerepe lehet.

A tanulmány célja lényegében az volt, hogy felvázolja, milyen tendenciák várhatók a munkaerőpiacon és azok hogyan hatnak ki a szociális biztonságra. A szociális biztonsághoz való jog egy olyan jog, amelyre a munkaerőpiac változásai mellett is vigyáznunk kell, hiszen nem volt könnyű megszerezni. Ez segítette igazán a munkavállalókat abban, hogy független, önálló szereplőként lépjenek fel a munkáltatóval, és amikor szükséges, az állammal szemben is. Ezt a jogot kell megvédeni a jövőben az on-line térben is és a robotokkal szemben is. Ebben jelentős szerepe lesz a folyamatos tanulásnak, fejlődésnek, és a munkavállalók új helyzetéhez való adaptálódásának.

³⁵ PULKKA i. m. 303.

³⁶ KUN Atilla: Élethosszig tartó tanulást támogató nemzetközi munkajogi szabályozási tapasztalatok. A munkahelyi képzés szerepe az élethosszig tartó tanulásban. In: KUN Atilla (szerk.): *Az egész életen át tartó tanulás (lifelong learning) jogi keretei a munka világában, különös tekintettel a munkaviszonyra*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2017. 17.